

Izvještaj o razvoju Hercegbosanske županije za 2023.godinu

Rujan, 2024

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Struktura strategije	3
Strateški cilj 1: Ubrzan ekonomski razvoj	3
Strateški cilj 2: Unapređenje društvene infrastrukture	3
Strateški cilj 3: Moderna infrastruktura i očuvan okoliš	4
Strateški cilj 4: Integralni održivi razvoj	4
3. Kratki sažetak akcijskog plana za 2023-2025. godinu.....	4
4. Ukupan pregled provedbe Strategije razvoja za 2023. godinu	5
5. Pregled provedbe po ciljevima i prioritetima za 2023. godinu	6
6. Pregled finansijskih ulaganja za 2023. godinu	10
7. Praćenje kretanja ključnih razvojnih pokazatelja za 2023. godinu	13
8. Razvoj kapaciteta za upravljanje razvojem u Hercegbosanskoj županiji 2021-2027	27
9. Zaključak	30

1. Uvod

Strateško planiranje u Hercegbosanskoj županiji, zakonski je i u praksi usklađeno s programiranjem rada tijela županijske uprave te kalendarskim i vremenskim planom izrade dokumenata. Izrada trogodišnjih i godišnjeg plana rada te Izvještaja o radu tijela uprave u Hercegbosanskoj županiji usklađena je i s proračunskim planiranjem i izvještavanjem, te je koordinacijska uloga u Uredu predsjednika Vlade Hercegbosanske županije sukladno Uredbi o planiranju i Zaključku o preuzimanju uloge jedinice za upravljanje razvojem.

Budući da je Strategija razvoja Hercegbosanske županije za razdoblje 2021.-2027. temeljni strateški dokument kojim su definirane javne politike i smjerovi razvoja Županije i jedinica lokalne samouprave unutar nje, nositelj provedbe je Vlada Hercegbosanske županije, preko ministarstava i drugih tijela županijske uprave, općina i grada, Županijskog odbora za razvoj, te ostalih društvenih i ekonomskih partnera.

Strategija nam također služi i kao osnova planskog usmjerenja razvoja Županije, a ujedno je usklađena sa planskim razdobljem na nivou Europske Unije što stvara pretpostavku i preduvjet za apliciranje za korištenje sredstava Europske Unije za financiranje razvojnih prioriteta Županije. Kao što je već konstatirano, Strategija ujedno predstavlja temelj za izradu detaljnijih planova i programa Vlade Hercegbosanske županije i drugih institucija u sljedećem sedmogodišnjem razdoblju kao i obvezu usklađivanja sektorskih strategija s područja Hercegbosanske županije.

Dodatno, Strategija je usklađena sa relevantnim entitetskim te općinskim i gradskom strategijom kao i obavezama proizašlim iz procesa europskih integracija, kao i ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih naroda (SDGs).

Posebno bitne funkcije u novom planskom razdoblju bit će i jačanje analitičke funkcije i uspostavljanje baza podataka potrebnih za upravljanje razvojem te njihovo korištenje u svrhe planiranja, praćenja i izvještavanja.

Pri uspostavljanju institucionalnog i organizacijskog okvira za provedbu Strategije, potrebno je svakako uz Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 32/17), Uredbu o metodologiji izrade i donošenja plana i programa rada i izvješća o radu Hercegbosanske županije, imati u vidu i Zaključak Vlade Hercegbosanske županije o privremeno uspostavljenoj Jedinici za upravljanje razvojem do osnivanja Stručne službe za upravljanje razvojem i europske integracije.

2. Struktura strategije

Vizija razvoja je da Hercegbosanska županija postane: „*Moderna zajednica temeljena na načelima održivog gospodarstva u kojoj žive poduzetni i zadovoljni ljudi, županija koja optimalno iskorištava svoje potencijale i pozitivno utječe na poslovno okruženje sa očuvanim okolišem i kulturnim naslijeđem koji ju čine privlačnom za investicije, život i turističku posjetu*“. Komplementarnost Strategije razvoja Hercegbosanske županije i Okvira Ciljeva održivog razvoja u BiH ogleda se u potencijalu provedbe Agende 2030 što, s aspekta razvoja HBŽ, način na koji će unaprijediti gospodarski, društveni, okolišni kapaciteti kao i razvoj kapaciteta za upravljanje. Također, uloga razvojnih tijela ogleda se i u procesima pristupanja Europskoj uniji, s kojima su i Agenda 2030 kao i strateški dokumenti u potpunosti usklađeni.

Za fokusiraniju provedbu Strategije razvoja Hercegbosanske županije kao i ciljani rast i razvoj te iskorištavanje razvojnih potencijala, identificirano je i 8 strateških projekata kao intervencije od značaja za ostvarenje strateških ciljeva. Strateški projekti imaju višestruki utjecaj na razvoja njihovi rezultati doprinose pozitivnom utjecaju na poboljšanje kvalitete života građana, a posebno socijalno ugroženih kategorija stanovništva, te da omogućće održivi rast i razvoj zajednice.

Strateški cilj 1: Ubrzan ekonomski razvoj

Ubrzan ekonomski razvoj ima za cilj stvoriti ozračje za razvoj poduzetništva, infrastrukturu za razvoj poduzeća i obrta te osmisлити i provesti aktivne politike zapošljavanja s ciljem gospodarskog razvoja županije.

Županijska tijela uprave, javne ustanove i zavodi koji su nositelji određenih razvojnih mjera u planove rada planirali su aktivnosti za provedbu strateških projekata identificiranih u okviru ovog strateškog cilja, a to su:

- Osnivanje i razvoj subjekata poduzetničke infrastrukture
- Inovativni i tradicionalni oblici nefinancijske ili financijske podrške poslovnim subjektima

Strateški cilj 2: Unapređenje društvene infrastrukture

Svrha drugog strateškog cilja je provesti aktivnosti na razvoju socijalnih usluga, stvoriti ozračje za povećanje kvalitete života koje će, osim gospodarskog razvoja, omogućiti kvalitetniji i lakši život stanovništva.

Županijska tijela uprave, javne ustanove i zavodi prepoznati kao nositelji određenih razvojnih mjera identificirali su aktivnosti za provedbu strateških projekata identificiranih u okviru ovog strateškog cilja, kako slijedi:

- Digitalizacija odgojno-obrazovnog sustava
- Informatizacija i unapređenje zdravstvenog sustava
- Stvaranje ključnih baza podataka u svrhu donošenja relevantnih strateških odluka, posebno za marginalizirane skupine društva

Strateški cilj 3: Moderna infrastruktura i očuvan okoliš

Razvoj suvremene infrastrukture kao i održivo korištenje prirodnih resursa, rezultirat će boljom kvalitetom života i doprinijeti razvoju. Planirane su i aktivnosti za pripremu i provedbu strateškog projekta u okviru ovog strateškog cilja a to je:

- Projektiranje i izgradnja multifunkcionalnih melioracijskih sustava krških polja

Strateški cilj 4: Integralni održivi razvoj

Naglasak na jačanju institucija, razvojna suradnja i kapaciteti za razvoj i razvoj e-uprave doprinijet će integralnom razvoju Hercegbosanske županije. Fokus ovog prioriteta je i provedba mjera u smjeru unapređenja participativnog planiranja i interakcije s ključnim dionicima razvoja, veća participacija građana i stručnjaka u razvojnim procesima.

Strateški projekti identificiranih u okviru ovog strateškog cilja su:

- Jačanje kapaciteta javne uprave za integrirano strateško upravljanje i uspostava razvojnih tijela
- Unapređenje županijskog Operativnog Centra zaštite i spašavanja i povezanih službi

3. Kratki sažetak akcijskog plana za 2023-2025. godinu

Obvezan dodatak Smjernica za razvoj čini trogodišnji akcijski plan koji predstavlja plan za realizaciju Strategije kao i temelj za planiranje rada tijela uprave u Hercegbosanskoj županiji. Sukladno Uredbi o izradi trogodišnjih i godišnjih planova kao i Strategiji razvoja Hercegbosanske županije, Akcijski plan 2023-2025 je dao pregled mjera te aktivnosti/projekata, u skladu s planiranom financijskom alokacijom, odredio dinamiku realizacije mjera kao i podjelu odgovornosti, odnosno nositelje pojedinih aktivnosti. Također, trogodišnji akcijski plan je poslužio kao direktna podloga za izradu Pregleda provedbe Strategije koji je sastavni dio ovog Izvješća o razvitku. Akcijski plan 2023-2025. je, uz koordinaciju Sektora za razvoj pri Stručnim službama Vlade HBŽ, pripremio Županijski odbor za razvoj, a Vlada usvojila 24. veljače 2022.godine, kao sastavni dio Smjernica za planiranje rada tijela uprave Hercegbosanske županije.

Ukupno planirani iznos za trogodišnje razdoblje 2023-2025 je 43.438.225KM za ukupno 112 aktivnosti. Na temelju aktualnog akcijskog plana 2023-2025 prati se i izvještava o stanju razvitka i provedbe Strategije razvoja Hercegbosanske županije za 2023. godinu. **Ukupno planirana financijska sredstva za realizaciju Strategije razvoja Hercegbosanske županije za 2023. godinu su 18.610.432 KM** za ukupno 106 aktivnosti u sva četiri cilja. Pa tako za SC 1. Ubrzan ekonomski razvoj planirano je 3.790.000 KM, za SC 2. Unapređenje društvene infrastrukture 7.896.000 KM, za SC 3. Moderna infrastruktura i očuvan okoliš planirano 5.330.782 KM dok je za SC4. Integralni održivi razvoj planirano 1.593.650 KM. Podatke o planiranim aktivnostima, koristit ćemo kao podlogu za usporedbu sa stvarno izvršenim aktivnostima i financijskim pokazateljima, prikupljenim u procesu izvještavanja.

4. Ukupan pregled provedbe Strategije razvoja za 2023. godinu

Ukupno realizirana sredstva u 2023. godini iznose 15.957.902 KM (86% planiranog), od čega SC1 3.312.536 M (87%), SC2 7.901.973 KM (100%) , za SC3 3.950.759KM (74%) i za SC4 792.634 KM (50%).

Od ukupno realiziranih sredstava, prema izvorima financiranja vlastita sredstva iznose 13.390.740 KM (84% realiziranih sredstava), drugi proračunski izvori /EU i drugi fondovi 2.567.162KM što čini oko 16,09%. Od ukupno 106 planiranih aktivnosti, provedeno ih je 60, i to kroz strateški cilj 1 provedeno je 11, u strateškom cilju 2 provedeno je 21, u strateškom cilju 3 provedeno je 15 i u strateškom cilju 4 provedeno je 13, što predstavlja realizaciju 86 % od ukupno planiranih aktivnosti.

Tablica 1. Usporedni prikaz planiranog i realiziranog u 2023. godini

2023	Aktivnosti		u	Proračun		u
	Planirano	Realizirano	%	Planirano	Realizirano	%
SC 1	24	11	46	3.790.000	3.312.536	87
SC 2	34	21	62	7.896.000	7.901.973	100
SC 3	26	15	58	5.330.782	3.950.759	74
SC4	22	13	59	1.593.650	792.634	50
ukupno	106	60	57	18.610.432	15.957.902	86

Analizirajući izvršenje Akcijskog plana 2023-2025 za 2023. godinu evidentno je da je u Strateškom cilju 2 Unapređenje društvene infrastrukture realizirano najviše finansijskih sredstava, 100 % ukupno planiranih sredstava, slijedi strateški cilj 1 Ubrzan ekonomski razvoj sa izvršenjem od 87% te strateški cilj 3 Moderna infrastruktura i očuvan okoliš sa realiziranih 59% i strateški cilj 4 Integralni održivi razvoj sa realiziranih 50% planiranih sredstava.

Po izvorima financiranja, **ukupno 84 % realiziranih čine vlastita sredstva iz Proračuna HBŽ.** Vanjska sredstva, uključujući općinske proračune su realizirana u iznosu od 2.567.162 KM su u odnosu na planiranih 6.269.850 KM. Gledano u postotku, vanjska sredstva su realizirana 41 % u odnosu na plan. Ovo ukazuje na relativno slab prolaz prijavljenih projekata te ukazuje na potrebu uspostavljanje sustava prijavljivanja i implementacije projekata na razini HBŽ i potrebu dalje izgradnje kapaciteta za prijavu i pripremu projekata.

5. Pregled provedbe po ciljevima i prioritetima za 2023. godinu

Rezultati provedbe Strategije u prethodnoj 2023. godini prikazani su tabelarno kroz raspored 60 ukupno započetih projekata po strateškim ciljevima i prioritetima (mjerama) kako slijedi:

Tablica 2. Pregled broja projekata po Strateškim i prioritetnim ciljevima(mjerama)

Ciljevi i prioriteti	Broj projekata
SC 1. Ubrzan ekonomski razvoj	11
1.1. Podržati razvoj poduzetničke infrastrukture, MSP i obrtništva	4
1.2. Unapređivati konkurentnost poljoprivrede	6
1.3. Poticati razvoj održivog turizma	0
1.4. Podržavati izvoz, transfer i razvoj tehnologija	1
SC 2. Unapređenje društvene infrastrukture	21
2.1. Unapređenje obrazovanja, kulture i sporta	8
2.2. Unapređenje sustava zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	13
SC 3. Moderna infrastruktura i očuvan okoliš	15
3.1. Razvoj suvremene infrastrukture	8
3.2. Očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa	7
SC 4. Integralni održivi razvoj	13
4.1. Učinkovito upravljanje održivim razvojem	8
4.2. Upravljanje rizicima	5

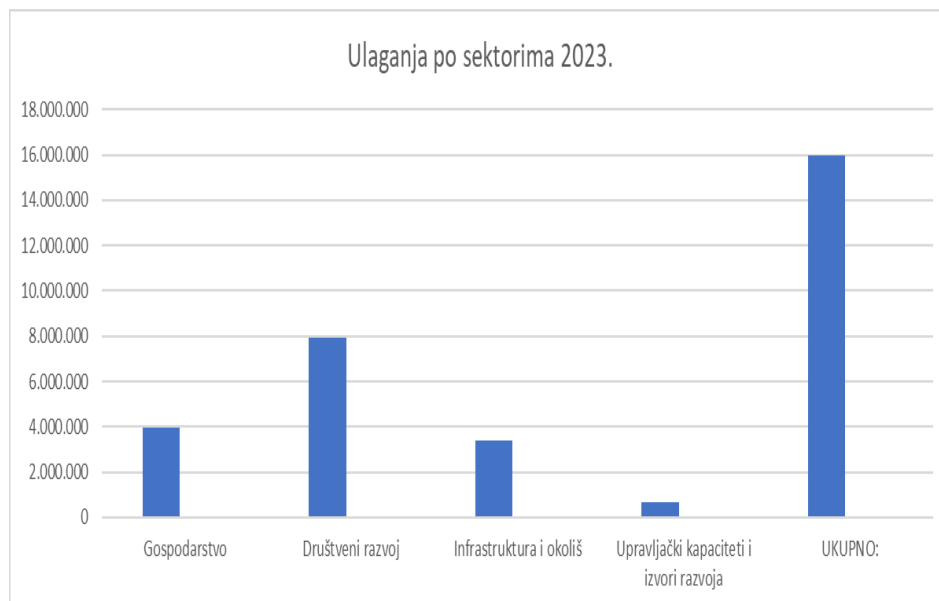
Kako možemo vidjeti iz tablice broj 2. najveći broj projekata proveden je u cilju: SC 2. Unapređenje društvene infrastrukture, 8 projekata unutar unapređenja obrazovanja, kulture i sporta te 13 projekata unutar unapređenja sustava zdravstvene zaštite i socijalne skrbi. Zatim slijedi cilj SC3 Moderna infrastruktura i očuvan okoliš, sa provedenih 15 projekata od kojih je 8 provedeno unutar razvoja suvremene infrastrukture te 7 unutar očuvanja i održivog korištenja prirodnih resursa.

U cilju SC4 Integralni održivi razvoj provedeno je 13 projekata od kojih je 8 provedeno unutar učinkovitoga upravljanja održivim razvojem, te 5 unutar upravljanja rizicima. Na poslijetku je cilj SC1 Ubrzan ekonomski razvoj sa provedenih 11 projekata od čega je 4 provedeno unutar poduzetničke infrastrukture MSP i obrtništva, 6 u sektoru poljoprivrede, samo 1 iz izvoza, transfera i razvoja tehnologija dok iz sektora turizma nije proveden niti jedan projekt.

Tablica 3. Broj i vrijednost intervencija po područjima razvoja u 2023. godini

Gospodarstvo	3.979.655	15
Poljoprivreda	2.172.149	3
Šumarstvo	667.119	6
Ruralni razvoj	790.507	3
Jačanje MSP	349.880	3
Turizam	0	0
Društveni razvoj	7.901.973	23
Zdravstvo	743.097	4
Obrazovanje	890.908	6
Kultura i sport	820.000	4
Branitelji	835.249	3
Socijala	4.612.719	6
Infrastruktura i okoliš	3.414.284	14
Putna infrastruktura	2.151.225	2
Okoliš	240.481	2
Komunalna infrastruktura	410.283	2
Upravljanje prirodnim resursima	21.156	1
Energetska učinkovitost	460.495	2
Upravljanje rizicima	130.644	5
Upravljački kapaciteti i izvori razvoja	661.990	8
Financiranje razvojnih kapaciteta	661.990	8
UKUPNO:	15.957.902	60

Tako da slikovni prikaz koji uključuje i financijska sredstva po sektorima izgleda ovako:

Slika 1. Ulaganja po sektorima

Kada analiziramo provedbu po sektorima možemo vidjeti da je po broju projekata najveći broj 8 proveden kroz financiranje razvojnih kapaciteta te po 6 u obrazovanju, socijali i šumarstvu, zatim slijedi 5 u upravljanju rizicima, pa po 4 kultura i sport te zdravstvo. Slijedi financiranje po 3 projekta u oblastima poljoprivrede, jačanju MSP, ruralnog razvoja i branitelja, te po 2 projekta u oblastima energetske učinkovitosti komunalne, putne infrastrukture i okoliša. U sektoru upravljanja prirodnim resursima proveden je jedan projekt, a u sektoru turizma nema provedenih projekata.

Slika 2. Broj projekata po podsektorima

Kada uvedemo i financijske podatke, onda to izgleda na sljedeći način:

Slika 3. Broj provedenih projekata

Kada govorimo o konkretnim outputima odnosno planiranim rezultatima po mjerama u SC 1 možemo se osvrnuti na povećan broj korisnika kamate (poduzeća) te subvencije 61 kredita, kod 24 poduzeća, te podršku subvencije u iznosu 221.000 KM kroz Program razvoja malog gospodarstva u Hercegbosanskoj županiji putem subvencije kamate te o 30 financijski podržanih novoosnovanih poduzeća kroz Program podrške osnivanju poduzeća u Hercegbosanskoj županiji i plasiranih 120.000 KM.

Isto tako, možemo reći da je kroz novo uvedenu mjeru ruralnog razvoja (nasadi jagodičastog i bobičastog voća, lješnjaka, izvornog sira sa zaštitom porijekla, zadruge, mladi poljoprivrednici, pčelarstvo, edukacije u poljoprivredi, i sufinanciranje projekata) podržan 61 korisnik te nastavljena podrška animalnoj i biljnoj proizvodnji te kroz projekte podrške pčelarstvu u Gradu Livno završena I faza izgradnje poljoprivrednog centra (opremljene prostorije za medare) za min 60 poljoprivrednih gospodarstva (proizvođača meda). Nastavljena su i ulaganja u opremanja laboratorija za kontrolu sirovina i hrane Zavoda za hranu i veterinarstvo Hercegbosanske županije. Također, podržano je i organizirano je 8 turističkih manifestacija i nastup na 4 inozemna sajma turizma i sajam gospodarstva u Mostaru.

U SC 2 glavni outputi kojima se mjeri implementacija aktivnosti u sektorima obrazovanja, kulture i sporta su nastavak digitalizacije u osnovnim i srednjim školama HBŽ putem osiguravanja proračunskih sredstava u svrhu digitalizacije. Također u svrhu jačanja obrazovnog sustava dva su važna projekta, a to su eksperimentalni pilot projekti - produženi boravak u osnovnim školama te suradnja s Centrima izvrsnosti Splitsko - dalmatinske županije putem koji se želi poboljšati rad darovitih učenika. Nadalje, osigurana su sredstva za rad predškolskih ustanova na području HBŽ te se nastoji povezati potrebe tržište rada s strukovnim obrazovanjima učenika naših škola, utopljene su zgrade osnovnih škola, organizirani i uspješno završeni festivali te je proveden program Sufinanciranje muzeja i 20 studenata stipendirano iz HBŽ putem provođenja programa stipendiranja studenata. Kod braniteljske populacije financirano je 11 braniteljskih udruga, stambeno je zbrinuto 4 obitelji poginulih branitelja te jedna obitelj ratnog vojnog invalida. Podržano je 90 korisnika novčane egzistencijalne naknade, isplaćeno 9 troškova sahrane, 5 ortopedskih pomagala, 370 zahtjeva za jednokratne novčane pomoći, te zdravstveno osigurano 500 branitelja.

Od značajnijih postignutih rezultata SC 3 u Gradu Livno, 10 lokacija je opremljeno sa novim kontejnerima za selekciju otpada, kod prirodnih resursa poboljšano je postojeće stanje i kvaliteta upravljanja vodnim resursima izgradnjom 20 km primarne vodovodne mreže, 5 km vodovodne mreže izgrađeno je na području Miši- Golinjevo, te je na području Drvara rekonstruirana primarna vodovodna mreža koja će za rezultat imati smanjenje od 30% gubitka vode. Što se tiče investicijskog održavanja i izgradnje cestovne infrastrukture bitno je istaknuti da su uspostavljene dvije nove putničke linije na relaciji Bosansko Grahovo-Drvar i Livno – Glamoč u oba smjera te je na području Drvara asfaltirano oko 2 km ceste, a u investicijsko održavanje cesta i mostova Uprava za ceste utrošila je 817.107 KM. U šumarstvu su izgrađeni novi protupožarni putovi u dužini od 20,6 km, pošumljena je površina od 130,1 ha.

U SC 4 možemo govoriti novih 10 prijavljenih prekograničnih i donatorskih projekata te pripremljenom programu za financiranje razvojnih projekata za pred- i su- financiranje te je podržano 7 lokalnih medija i proveden program financiranja nižih razina vlasti. Također, kod razvoja i implementacije e-usluga govorimo o provedbi i uspostavljanju baze projektnih ideja i pod-domene Strategije razvoja te obzirom na zastarjelost opreme kojom su se služili

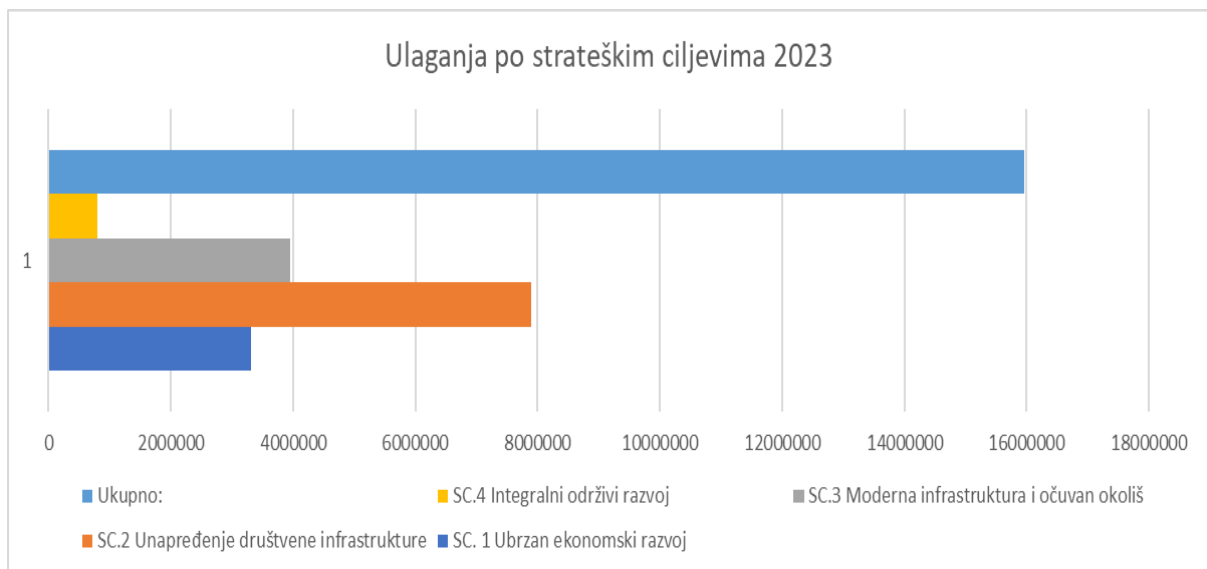
uposlenici ministarstva financija prilikom obračuna plaća, kao i oni koji su radili u sustavima ORACLE, RAS I FIMS, da bi se poboljšala efikasnost rada, zaštitili podatci od eventualnih gubitaka, nabavljeno je 20 računala. Također, s ciljem poboljšanja efikasnosti i efektivnosti rada, nabavljena je oprema za održavanje kvalitetne Internet veze, za potrebe obuka projektor, te printer u boji. Kod upravljanje sigurnosnim rizicima i sustava zaštite i spašavanja outputi su povećan broj obuka i opremanje institucija vatrogastva i razvoj ostalih službi koje su dijelovi sustava zaštite i spašavanja kao i Gorske službe spašavanja kao prioritnog segmenta zaštite i spašavanja koja nije dio reguliranog sustava, čiji korisnici su 12 obučanih vatrogasaca, te 268 djece kroz promociju preventivnih programa u školama.

6. Pregled financijskih ulaganja za 2023. godinu

Ukupno planirana financijska sredstva za realizaciju Strategije razvoja Hercegbosanske županije za 2023. godinu iznosila su 18.610.432 KM za ukupno 106 aktivnost, u sva četiri cilja. Pa tako za SC 1. Ubrzan ekonomski razvoj planirano je 3.790.000 KM, za SC 2. Unapređenje društvene infrastrukture 7.896.000 KM, za SC 3. Moderna infrastruktura i očuvan okoliš planirano 5.330.782 KM dok je za SC4. Integralni održivi razvoj planirano 1.593.650 KM.

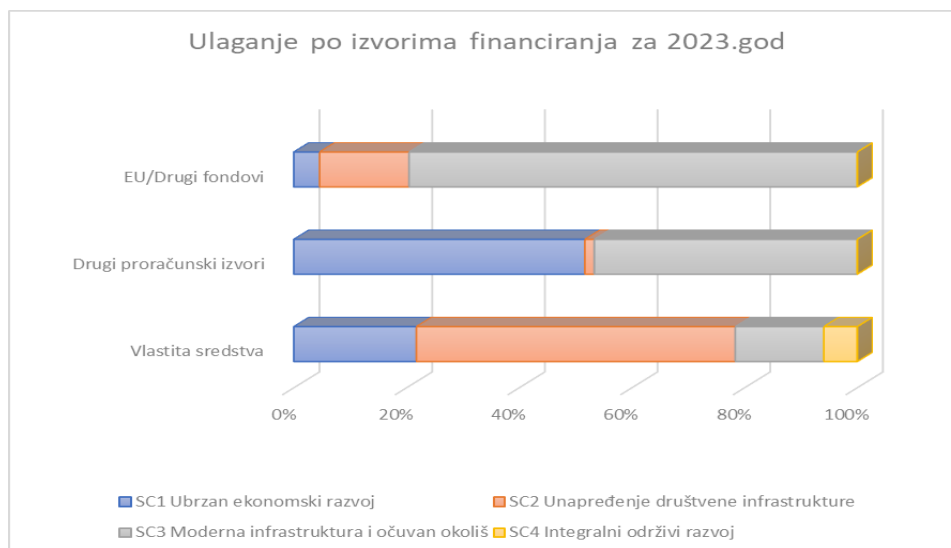
Kako možemo vidjeti u podacima dobivenim iz nadležnih institucija, **ukupna vrijednost provedenih projekata iznosi 15.957.902 KM**, od čega SC 1 **3.312.536 KM**, SC2 **7.901.973 KM**, SC3 **3.950.759 KM** i za SC4 **792.634 KM**

Po ciljevima to izgleda ovako:

Slika 4. Ulaganja po strateškim ciljevima

Nadalje, od ukupno planiranih sredstava prema izvorima financiranja vlastita sredstva su realizirana u iznosu 13.390.740, a drugi proračunski izvori 600.000 KM i EU fondovi 1.967.162 KM.

Slika 5. Ulaganja po izvorima financiranja

Po visini ulaganja donosimo pregled mjera i aktivnosti s pripadajućim uložnim financijskim sredstvima za 2023. godinu, kako slijedi:

Strateški cilj 2

Po visini ulaganja za 2023. godinu prednjači **Strateški cilj 2 Unapređenje društvene infrastrukture**, sa ukupno investiranih **7.901.973 KM**, od čega je 1.710.908 KM uloženo u Unapređenje obrazovanja, kulture i sporta, 6.191.065 KM u unapređenje sustava zdravstvene zaštite i socijalne skrbi.

SC 2. Unapređenje društvene infrastrukture	
2.1. Unapređenje obrazovanja, kulture i sporta	1.710.908
2.2. Unapređenje sustava zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	6.191.065
Ukupno	7.901.973 KM

Strateški cilj 3

U strateškom cilju 3 **Moderna infrastruktura i očuvan okoliš** implementirano je **3.950.759 KM**, od čega je 3.262.484 KM za razvoj suvremene infrastrukture, te 688.275 KM za očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa.

SC 3. Moderna infrastruktura i očuvan okoliš	
3.1. Razvoj suvremene infrastrukture	3.262.484
3.2. Očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa	688.275
Ukupno	3.950.759 KM

Strateški cilj 1

Financijska ulaganja u okviru **Strateškog cilja 1 Ubrzan ekonomski razvoj** iznosila su ukupno **3.312.536 KM**, od čega je najviše uloženo u razvijanje intenzivne poljoprivredne proizvodnje i institucionalnu podršku za ruralni razvoj i poljoprivredu Unapređenje konkurentnost poljoprivrede 2.962.656 KM, podršku razvoju poduzetničke infrastrukture, MSP i obrtništva 341.000 KM, u izvoz, transfer i razvoj tehnologija svega 8.880 KM dok u mjeru poticanja razvoja održivog turizma nema ulaganja.

SC 1. Ubrzan ekonomski razvoj	
1.1. Podržati razvoj poduzetničke infrastrukture, MSP i obrtništva	341.000
1.2. Unapređivati konkurentnost poljoprivrede	2.962.656
1.3. Poticati razvoj održivog turizma	0
1.4. Podržavati izvoz, transfer i razvoj tehnologija	8.880
Ukupno	3.312.536

Strateški cilj 4

Najmanje financijskih sredstava uloženo je u strateškom cilju 4 **Integralni održivi razvoj** **792.634KM**, od čega je 661.990 KM za učinkovito upravljanje održivim razvojem te 130.644 KM za Upravljanje rizicima.

SC 4. Integralni održivi razvoj	
4.1. Učinkovito upravljanje održivim razvojem	661.990
4.2. Upravljanje rizicima	130.644
Ukupno	792.634 KM

Članstva u Institutu Regija Europe (IRE) i Jadransko-Jonskoj Regiji (AIE) projekti su od međunarodnog značaja za Hercegbosansku županiju i procese međunarodne suradnje i prekograničnog povezivanja sa EU zemljama i razmjene iskustava te prijavi zajedničkih projekata. Također, uključenost predstavnika Hercegbosanske županije u nastupe na međunarodnim turističkim, gospodarskim i obrtničkim sajmovima otvara mogućnosti suradnje za mnogobrojna poduzeća ali i institucije iz HBŽ.

7. Praćenje kretanja ključnih razvojnih pokazatelja za 2023. godinu

Kako možemo vidjeti iz prethodnog pregleda provedbe Strategije razvoja Hercegbosanske županije za 2023.godinu, sukladno Strategiji razvoja fokus je i dalje na četiri strateška prioriteta:

Unapređenje sustava zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, razvoj suvremene infrastrukture, unapređenje konkurentnosti poljoprivrede, te unapređenje obrazovanja, kulture i sporta. Kao i prethodnih godina slijede ulaganja u očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa te učinkovito upravljanje održivim razvojem kroz stvaranje preduvjeta za sve ostale prioritete i sektore.

Izveštajem o razvoju za 2023.godinu prikazuju se i makroekonomski i društveni pokazatelji kako bi se dobila slika o stanju i kretanjima u Hercegbosanskoj županiji za promatranu godinu. Ne trebamo zaboraviti i obvezu lokaliziranja praćenja ostvarenja Ciljeva održivog razvoja, sukladno Okviru ciljeva održivog razvoja za BiH.

Drugi dio Izveštaja o razvoju za cilj ima prikazat stanje razvoja prema unaprijed definiranim indikatorima zadanim Strategijom razvoja Hercegbosanske županije 2021-2027 kao i makroekonomskim pokazateljima i trendovima razvoja te ih smjestiti u zadani sedmogodišnji okvir (2021. – 2027.), uspoređujući kretanja sa polaznom 2019. godinom uz kratak osvrt na prethodno strateško razdoblje 2016. -2020. godine.

Definiranim praćenjem pokazatelja iz Strategije po strateškim ciljevima to izgleda ovako:

Tablica 4. Odabrani pokazatelji po strateškim ciljevima

		2019	2021	2022	2023	Ciljana vrijednost
Strateški cilj 1 Ubrzan ekonomski razvoj	Nivo razvijenosti -indeks	0,27	0,27	0,27	0,28	0.5
	Prosječan broj zaposlenih	10,906	10,956	11,235	11,293	13.000
	Broj poslovnih subjekata	3,574	3,629	3,763	3,838	3.700
	Poreski prihodi u km	7,592,527	9.196.174	11.582.446	13.038.976	8.500.000
Strateški cilj 2 Unapređenje društvene infrastrukture	Povećan kapacitet predškolskih ustanova	450	499	822	819	500
	Uspostavljen funkcionalan sustav učenja na daljinu u HBŽ	0	0	1	1	1
	Obuhvat zdravstvenom zaštitom	56.82%	55.52%	55,36%	55,02%	70%
Strateški cilj 3 Moderna infrastruktura i okoliš	Uspostavljena regionalna sanitarna deponija	0%	0%	0%	0%	1
	Pokrivenost stanovništva prikupljanjem otpadom	40%	45%	45%	64,3%	60%
	Energija proizvedena iz obnovljivih izvora	86.6 MWh	86,6 MWh	86,6 MWh	255,9 MWh	200 MWh

	energije (OIE) :vjetar, sunce, voda					
Strateški cilj 4 Integralni održivi razvoj	Funkcionalno Vijeće za razvoj HBŽ	0	0	1	1	1
	Vrijednost projekata financiranih od EU, a privučenih kroz vladine institucije	500.000	286.305	385.023	1.967.162	1.500.000
	Uspostavljeni sustavi mjerenja indexa transparentnosti i indexa percepcije korupcije HBŽ	0	0	0	0	2
	Broj implementiranih e-usluga	0	1	2	2	3

U segmentima gospodarskog razvoja i po zadanim ciljevima možemo vidjeti da je došlo do postizanja određenih indikatora kao što su broj poslovnih subjekata i iznos poreznih prihoda, kao i vrlo mali porast indeksa razvijenosti. Kao što vidimo kod društvene infrastrukture kod predškolskih ustanova je došlo do značajnog povećanja kapaciteta te uspostavljanja sustava učenja na daljinu. Kod strateškog cilj Integrirani razvoj vrijednost projekata financiranih od EU-a kroz vladine institucije u planiranom premašila planirani iznos što ukazuje na aktivnosti prijave i provedbe razvojnih projekata dok se razvoj sustava praćenja indexa transparentnosti i percepcije korupcije očekuje u sljedećem razdoblju provedbe a broj implementiranih e-usluga polako raste. U strateškom cilju 3 znatno su porastao pokazatelj pokrivenost stanovništva prikupljanjem otpadom kao i količina energije proizvedena iz obnovljivih izvora energije (OIE), koji su i premašili planirane vrijednosti. U dijelu praćenja kretanja razvoja prikazat će se kretanje po odabranim pokazateljima grupirane u skupine: stanovništvo, gospodarstvo, društvo te okoliš i infrastruktura.

7.1. Demografske karakteristike i kretanja

Sredinom 2023. godine prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku u županiji je ukupno 77.249 stanovnika, od čega gotovo 80% u Gradu Livnu i Tomislavgradu.

Tablica 5. Procijenjeni broj stanovnika županije na dan 30.06.2023.g

Broj stanovnika		u %
Bosansko Grahovo	1.997	2,6 %
Drvar	5.622	7,3 %
Glamoč	3.274	4,2 %
Kupres	4.747	6,1 %
Grad Livno	31.901	41,3%
Tomislavgrad	29.708	38,5%
Županija ukupno	77.249	100%

Promatrano po godinama, i dalje je evidentan konstantan pad broja stanovnika.

Tablica 6. Kretanja procijenjenog broja stanovnika županije

Broj stanovnika	2013.	2020.	2021.	2022.	2023.
Ukupan broj stanovnika	84.127	79.448	78.596	77.795	77.249
Muškarci		40.267	39.808	39.444	39.172
Žene		39.181	38.788	38.351	38.077

Navedeno potvrđuju i podaci o ukupno živorođenim i umrlim osobama, koje imamo u sljedećoj Tablici, gdje je evidentno da gotovo dvostruko više osoba umire nego što se rađa, a što u konačnici rezultira negativnim prirodnim priraštajem od oko 0,55 % na godišnjoj razini, te koliko se prati Strategijama razvoja Hercegbosanske županije i izvještajima predstavlja kumulativno smanjenje od 6,2 % ukupnog broja stanovnika.

Tablica 7. Broj rođenih, umrlih i prirodni priraštaj

	2020.	2021.	2022.	2023.
Ukupno rođeni	328	336	336	295
Umrli	933	1058	843	718
Prirodni priraštaj	-605	-723	-507	- 424
% od ukupno	-0,8 %	-0.9 %	- 0,65 %	-0,55%
kumulativ	-4,1 %	-5 %	-5.65%	-6,2%

7.2. Gospodarski pokazatelji

U sljedećoj tabeli prikazani su podaci o kretanju pokazatelja gospodarskog razvoja za razdoblje za 2023.godinu s početnom i ciljnom vrijednošću definiranim Strategijom razvoja HBŽ 2021-2027, zadani Strateškim ciljem 1 – Ubrzan ekonomski razvoj.

Tablica 8. Odabrani pokazatelji gospodarskog razvoja

		2019	2021	2022	2023	Ciljana vrijednost
Strateški cilj 1 Ubrzan ekonomski razvoj	Nivo razvijenosti -indeks	0,27	0,27	0,27	0,28	0.5
	Prosječan broj zaposlenih	10,906	10,956	11,235	11,293	13.000
	Broj poslovnih subjekata	3,574	3,629	3,763	3,838	3.700
	Poreski prihodi u km	7,592,527	9.196.174	11.582.446	13.038.976	8.500.000
1.1. Podržati razvoj poduzetničke infrastrukture, MSP i obrtništva	Broj MSP-a	649		785	974	700
	Broj obrta	1374	1.363	1.423	1.432	1.450
	Broj korisnika poduzetničke infrastrukture	65	59	56	75	100
1.2 Unapređivati konkurentnost poljoprivrede	% iskorištenosti obradivih površina	45.7%	44,00%	44%	45,5%	55,00%
	Ukupan prihod od prodaje	72.500.000	143.426.057			80.000.000
	Proizvodnja krumpira u tonama	14.000	10.997	10.997	8.831	18.200
1.3 Poticati razvoj održivog ruralnog turizma	Broj ležajeva	1.153	1.166	1.142	1.253	1.300
	Broj noćenja	19.693	16.211	22.130	23.965	25.000
	Prihod od turizma	12.320.000	4.497.272	5.831.886	6.426.974	13.550.000
1.4 Podržavati izvoz, transfer i razvoj tehnologija	Pokrivenost uvoza izvozom	109.5%	134,10%	109,70%	116,69%	120%
	Broj poduzeća izvoznika	134	141	171	160	140

Prema osnovna tri pokazatelja gospodarskog razvoja vidljivo je da se zadnje četiri godine povećava broj poslovnih subjekata, a u 2023. godini bilježimo i povećanje broja obrta, kao i malih i srednjih poduzeća. Evidentan je i značajan porast broja zaposlenih i poreznih prihoda u odnosu na 2019. godinu i razdoblje prije pojave korona virusa.

Dodatno, bilježi se dalji porast prihodu od turizma u 2023. godini kao i povećanje broja ležaja i prijavljenih noćenja. Činjenica da naša županija zbog svojih prirodnih blagodati, postaje sve poželjnija turistička destinacija vidljiva je i po porastu broja noćenja u odnosu na prethodne godine.

Tablica 9. Bazni indikatori gospodarskog rasta županije

Gospodarski pokazatelji	2020.	2021.	2022.	2023.
Broj poslovnih subjekata	3.607	3.629	3.763	3.838
Broj obrta	1.375	1.363	1.423	1.432
Broj noćenja	5.985	16.211	22.130	23.965

Bazni indikatori gospodarskog rasta u Hercegbosanskoj županiji, koji se prate još od razdoblja 2016-2020 godine i važenja ranije Strategije razvoja HBŽ za to razdoblje, zadnjih godina pokazuju lagani oporavak gospodarstva nakon COVID krize kroz porast broja poslovnih subjekata dok se iznenađujuće visok skok očituje u sektoru turizma i povećanju ne samo broja noćenja i dolazaka turista nego i prihoda od turizma i povezanih djelatnosti kao i sve većim brojem registriranih poduzeća.

Tablica 10. Vanjskotrgovinska razmjena

	Izvoz U 000 KM		Uvoz U 000 KM		Pokrivenost (index)	
	2022.	2023.	2022.	2023.	2023.	2022.
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	9.260	10.028	5.499	5.466	1,83	1,68
Vađenje ruda i kamena	2.228	3.677	436	350	10,50	5,1
Prerađivačka industrija	110.619	133.990	107.412	125.620	1,06	1,03
Proizvodnja snadbijevanje/opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimat.	-	197	-	-	-	-
Ostalo	2.213	5.513	50	22	250,6	44,26
Nesvrstano po kategorijama	126		52			2,42
Ukupno	124.446	153.406	113.449	131.459	1,17	1,10

Izvor: Baza podataka uprave za neizravno oporezivanje BiH

Kao i prethodnih godina u vanjskotrgovinskoj razmjeni Hercegbosanska županija je najviše sudjelovala sa prerađivačkom industrijom nakon koje slijede poljoprivreda te u manjem obimu vađenje ruda i kamena koja je u ranijim razdobljima prednjačila nad ostalim sektorima. Zasebno je razmatran utjecaj poticaja na izlazne vrijednosti u poljoprivredi. Za argumentiranje utjecaja korištene su prethodno odabrane kategorije poljoprivredne aktivnosti. U 2023. godini u gotovo svim kategorijama poljoprivrednih aktivnosti navedenih u tablici koja slijedi bilježimo pad u proizvodnji. Proizvodnja pšenice u zadnje četiri godine je u opadanju, također bilježimo i znatan pad u proizvodnji krumpira te kukuruza u odnosu na prethodne godine. Kada je riječ o broju rodni stabala evidentan je drastičan pad u odnosu na 2022. godinu, a što se tiče stočarstva tu je kod broja ovaca zabilježen pad u odnosu na 2022. godinu ali je povećan broj u odnosu na 2020. godinu.

Tablica 12. Poljoprivredna i stočarska aktivnost na razini županije – osnovni pokazatelji

Poljoprivredna aktivnost	2020.	2021.	2022.	2023.
Pšenica	12.828	12.000	11.883	11.642
Krumpir	16.939	10.997	10.997	8.831
Kukuruz zeleni	42.728	37.377	41.658	36.484
Broj rodni stabala	149.217	147.567	148.583	105.342
Broj ovaca	56.779	55.602	59.722	59.421

- Zaposlenost i nezaposlenost

Ukupno radno aktivno stanovništvo ne bilježi značajna odstupanja u odnosu na procijenjeni broj stanovnika županije. Broj nezaposlenih osoba se smanjuje i u 2023. godini i u kontinuiranom je padu od 2020. godine. Pozitivan trend se osjeti i u 2023. godini u Federaciji BiH gdje je prosječan mjesečni broj nezaposlenih osoba 277.160 što je manje za 7.998 osoba ili 2,8 % u odnosu na 2022. godinu. Registrirana nezaposlenost u HBŽ u 2023. godini iznosila je 5.578 osoba što je manje za 174 osobe ili cca 3% u odnosu na prethodnu godinu. Broj nezaposlenih u HBŽ u ukupnom broju nezaposlenih u FBiH sudjeluje sa cca 2 %.

Tablica 13. Prosječan broj nezaposlenih u odnosu na FBiH

Nezaposleni - prosjek	2020.	2021.	2022.	2023.
HBŽ	6.385	6.132	5.752	5.578
Federacija BiH	321.581	311.863	285.158	277.160

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Stopa nezaposlenosti u HBŽ u 2023. godini (službeno registrirani broj nezaposlenih u odnosu na radnu snagu) iznosi 33,3 %, što je u odnosu na prethodnu godinu manje za 0,9%.

Slika 6. Prosječan broj nezaposlenih

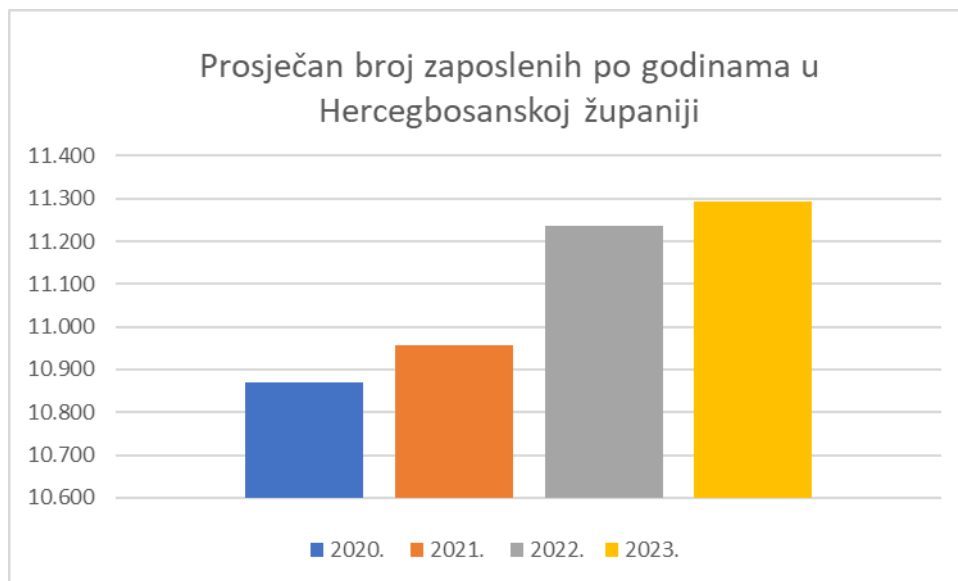
U 2023. godini u FBiH ostvaren je prosječan mjesečni broj zaposlenih u iznosu od 541.261, što je u odnosu na isto razdoblje prethodne godine više 5.596 osoba ili 1,9 %. U HBŽ prosječan broj zaposlenih iznosio je 11.293 osoba, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 58 osoba ili 2,5 %.

Tablica 14. Prosječan broj zaposlenih po godinama

	2020.	2021.	2022.	2023.	Sudjeluje u FBiH%
HBŽ	10.869	10.956	11.235	11.293	2,1%
FBiH	520.162	525.397	535.665	535.659	100%

Broj zaposlenih u HBŽ sudjeluje u ukupnom broju zaposlenih u FBiH sa 2,1%. Povećanje broja zaposlenih zabilježeno je u svim lokalnim zajednicama na prostoru Hercegbosanske županije.

Grafički prikazano, to izgleda ovako:

Slika 7. Prosječan broj zaposlenih

Ukoliko promatramo prema djelatnostima najveći broj zaposlenih je u trgovini 16% i prerađivačkoj industriji 15%, dok je najmanje zaposlenih zabilježeno u području bavljenja i poslovanja nekretninama 0,1 % i djelatnostima vađenja ruda i kamena 0,4 %.

- Prosječna plaća

Prosječna plaća u Hercegbosanskoj županiji u 2023. godini iznosila je 1.168 KM i viša je za 11,5 % u odnosu na 2022. godinu. Promatrano po lokalnim zajednicama u županiji, najvišu prosječnu plaću bilježi grad Livno, a najnižu općina Drvar.

Povećanje plaća zabilježeno je u svim lokalnim zajednicama Hercegbosanske županije. Najviše zabilježeno povećanje plaće bilježi općina Glamoč sa 15,4 % , a najmanji porast u odnosu na 2022. godinu, ali i u odnosu na sve ostale lokalne zajednice u HBŽ bilježi općina Kupres s povećanjem plaće za 6,6 %.

Tablica 15. Usporedba prosječnih plaća po općinama 2022./2023 godina

	Neto plaća		Broj zaposlenih 11293	
	2022.	2023.	porast plaća	u odnosu na prosjek FBiH (1261KM)
Bosansko Grahovo	1074	1208	12,5 %	95,8 %
Drvar	847	928	9,6%	73,6%
Glamoč	890	1027	15,4 %	81,4%
Kupres	1175	1253	6,6 %	99,4 %
Grad Livno	1135	1269	11,8%	100,6 %
Tomislavgrad	941	1062	12,9 %	84,2%
HBŽ	1047	1168	11,6 %	92,6%

7.3. Društvena infrastruktura

Slijedeća tablica predstavlja kretanje pokazatelja društvenog razvoja struktura i kapaciteta razvoja u razdoblju 2014.-2017.godine definiranih strateškim ciljem 2 – Unapređenje društvene infrastrukture.

Tablica 16. Promatrani pokazatelji razvoja u oblasti društvene infrastrukture

		2019	2021	2022	2023	Ciljana vrijednost
Strateški cilj 2 Unapređenje društvene infrastrukture	Povećan kapacitet predškolskih ustanova	450	499	822	819	500
	Uspostavljen funkcionalan sustav učenja na daljinu u HBŽ	0	0%	1	1	1
	Obuhvat zdravstvenom zaštitom	56.82%	55.85%	55.36%	55,02%	70%
2.1 Unapređenje obrazovanja kulture i sporta	Izrađena i usvojena Metodologija izrade i provedbe strukovnih i programa obrazovanja odraslih usklađenih sa tržištem rada	0	0	0	0	1
	Broj učenika OŠ na 1 računalo	10,71	9,38	12,82	12,82	3
	Broj učenika SŠ na 1 računalo	9,44	8,73			1
2.2 Unapređenje sustava zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	Broj stanovnika na doktora medicine u primarnoj zdravstvenoj zaštiti	2.018 (2018)	721	794	840	1.076
	Broj stanovnika na jednog doktora stomatologije	4.067 (2018)	3.930	4.576	4.544	3.094
	Izrađen Master plan optimizacije i koordinacije zdravstvenog sektora uključivi s IKT strategijom	0	0	0	0	1
	Izrađena socijalna karta HBŽ	0	0	0	0	1

- Obrazovanje

Kod obrazovanja broj učenika je u padu. Ovo je posebno izraženo kod broja učenika u srednjim školama sa kontinuiranim trogodišnjim negativnim trendom.

Tablica 17. Broj upisanih učenika u osnovne i srednje škole

Upisanih učenika	2020./2021.	2021./2022.	2022./2023.	2023./2024.
Osnovne škole	3751	3606	3411	3295
Srednje škole	2046	1947	1817	1762

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Po statističkim pokazateljima broja učenika u odnosu na FBiH situacija je sljedeća:

Tablica 18. Broj djece u osnovnim školama Hercegbosanske županije i F BiH

Broj djece u osnovnim školama	2020./2021.	2021./2022.	2022./2023.	2023./2024.	Sudjeluje u FBiH%
HBŽ	3.751	3.606	3.411	3.295	2 %
FBiH	174.938	172.500	169.804	166.817	

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 19. Broj djece u srednjim školama Hercegbosanske županije i F BiH

Broj djece u srednjim školama	2020./2021.	2021./2022.	2022./2023.	2023./2024.	Sudjeluje u FBiH %
Hercegbosanska županija	2.046	1.947	1.817	1.762	2,5%
FBiH	71.458	70.094	70.325	70.356	

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

- Socijalna zaštita

Broj evidentiranih slučajeva u centrima za socijalni rad je u kontinuiranom padu. Razlozi za ovo mogu biti u značajnom iseljavanju stanovništva ali i u povećanju zaposlenosti.

Tablica 20. Broj obrađenih slučajeva i broj intervencija pruženih u centrima za socijalni rad
Hercegboanske županije

	2019.	2020.	2021.	2022.
Broj slučajeva obrađenih u centrima za socijalni rad	5871	3448	3591	3715
Broj intervencija pruženih u centru	7338	4408	4266	4587

Izvor: Federalni zavod za statistiku

7.4. Moderna infrastruktura i okoliš – pokazatelji

U slijedećoj tabeli prikazani su podaci o kretanju pokazatelja okolišnog i razvoja infrastrukture definiranih Strateškim ciljem 2 Strategije razvoja.

Tablica 21. Odabrani pokazatelji okolišnog razvoja

		2019	2021	2022	2023	Ciljana vrijednost
Strateški cilj 3 Moderna infrastruktura i okoliš	Uspostavljena regionalna sanitarna deponija	0	0%	0%	0%	1
	Pokrivenost stanovništva prikupljanjem otpadom	40%	45%	45%	64,3%	60%
	Energija proizvedena iz obnovljivih izvora energije (OIE) :vjetar, sunce, voda	86.6 MW	86,6 MW	86,6MW	291.882,528 MW	200 MW
3.1 Razvoj suvremene infrastrukture	Broj implementiranih projekata iz područja zaštite okoliša	0	10	9	8	10
	Broj centara za gospodarenje otpadom	0	0	0	0	6
3.2 Očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa	Broj prijedloga za zaštitu pojedinih područja	1	1	1	1	2

U dijelu putne infrastrukture i dalje je vidljivo relativno slaba povezanost Županije i izgradnja regionalnih i magistralnih puteva, te u odnosu na ukupno stanje u Federaciji BiH iznosi 14%.

Tablica 22. Putna infrastruktura na razini županije u 2023. god.

PROMETNA INFRASTRUKTURA (u km)						
	Površina u km ²	Željezničke pruge	Magistralni putovi	Regionalni putovi	Ukupno magistralnih i regionalnih u km	Postotak ukupnih km cesta u odnosu na FBiH
HBŽ	4.934	0	379	322	701	14 %
FBiH	26.111	608	2404	2611	5015	100

7.5. Integralni održivi razvoj - pokazatelji

U slijedećoj tabeli prikazani su podaci o kretanju pokazatelja integralnog i održivog razvoja, definiranih Strateškim ciljem 4 Strategije razvoja Hercegbosanske županije 2021- 2027.

Tablica 23. Odabrani pokazatelji integriranog razvoja

		2019	2021	2022	2023	Ciljana vrijednost
Strateški cilj 4 Integralni održivi razvoj	Funkcionalno Vijeće za razvoj HBŽ	0	0	1	1	1
	Vrijednost projekata financiranih od EU, a privučeni kroz vladine institucije	500.000	286.305	385.023	1.967.162	1.500.000
	Uspostavljeni sustavi mjerenja indexa transparentnosti i indexa percepcije korupcije HBŽ	0	0	0	0	2
	Broj implementiranih e-usluga	0	1	2	2	3
4.1 Učinkovito upravljanje održivim razvojem	Broj osoba koje su prošle obuku za integralni razvoj	0	10	24	20	30
	Vrijednost realiziranih razvojnih projekata sufinanciranih iz proračuna HBŽ i vanjskih sredstava	0	10.494.306	10.916.532	15.957.902	xx
	Broj sastanaka vijeća za razvojno planiranje HBŽ	0	0	0	0	2(14)
4.2 Upravljanje rizicima	Uspostavljen regionalni operativni centar civilne zaštite HBŽ	0	0	0	0	1
	Broj km2 deminirane teritorije HBŽ	4.841 ha	7.242 ha	18.682 (6.599) ha	18.360	80.0

7.6. Indeks razvijenosti i razvojni kapaciteti

Analiza razvijenosti županija u Federaciji iskazuje se i uspoređuje indeksom razvijenosti. Stupanj razvoja županija u Federaciji BiH u 2023. godini prikazan je na slici (ispod). Pokazatelji koji se koriste za izračun indeksa razvijenosti županija i jedinica lokalne samouprave u FBiH su: prihodi od poreza na dohodak po stanovniku, stupanj zaposlenosti, kretanje stanovništva, udio starog stanovništva u ukupnom stanovništvu i stupanj obrazovanja radne snage.

Prema indeksu razvijenosti u Federaciji, kategorizacija jedinica lokalne samouprave radi se u pet grupa, a županija u tri grupe, pri čemu viši broj grupe znači niži nivo razvijenosti, prema sljedećoj tabeli:

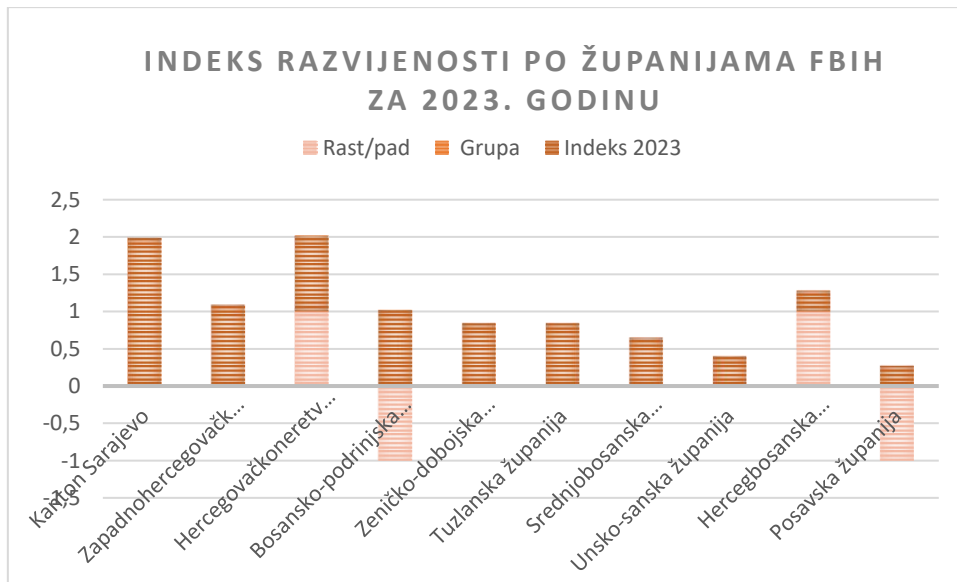
Tablica 24. Kategorizacija jedinica lokalne samouprave i županija prema indeksu razvijenosti

Skupina	Vrijednost JLS indeksa	Skupina	Vrijednost indeksa na nivou Županija
I	>1,25	I	>1,25
II	<1,00, 1,25>	II	<0,75, 1,25>
III	<0,75, 1,00>	III	<0,75
IV	<0,60, 0,75>		
V	<0,60		

Tablica 25. Stupanj razvoja županija prema indeksu razvijenosti

Naziv	Rang	Rast / pad	Grupa	Indeks 2023
Kanton Sarajevo	1	0	I	1,99
Zapadnohercegovačka Županija	2	0	II	1,09
Hercegovačko neretvanska županija	3	1	II	1,02
Bosansko-podrinjski kanton Goražde	4	-1	II	1,02
Zeničko-dobojska županija	5	1	II	0,84
Tuzlanska županija	6	0	II	0,84
Srednjobosanska županija	7	0	II	0,65
Unsko-sanska županija	8	0	III	0,4
Hercegbosanska županija	9	1	III	0,28
Posavska županija	10	-1	III	0,27

Po izračunu indeksa razvijenosti FZZPR-a u 2023. godini na 1. mjestu po rangu razvijenosti je i dalje Sarajevska županija dok je na posljednjem 10. mjestu Posavska županija. U skladu sa Indexom u ovu III. grupu (najmanje razvijene županije) spadaju još Hercegbosanska i Unsko-sanska županija. Potrebno je naglasiti da se Hercegbosanska županija nakon dugog niza godina sa zadnjeg mjesta premjestila na 9. mjesto ispred Posavske županije te je indeks u HBŽ iznosio 0,27 dok se u 2023. godini povećao na 0,28.

Slika 8. Indeks razvijenosti po županijama u F BiH

Na osnovu indeksa razvijenosti, izvršeno je rangiranje razvijenosti i jedinica **lokalnih zajednica** pri čemu su korištene dvije granične vrijednosti:

- Kategorija V-Izrazito su nerazvijene općine koje imaju indekse razvijenosti ispod 50% prosjeka Federacije BiH.
- Kategorija IV- Nedovoljno su razvijene općine koje imaju indeks razvijenosti između 50% i 75% prosjeka Federacije BiH.

Po mjestu/rangu u Federaciji BiH izrazito nerazvijene su općine Drvar (69.), Glamoč (72.) i Bosansko Grahovo (78.) s registriranim indeksom u FBiH od 0,55, 0,53 i 0,36 dok se u grupi nedovoljno razvijene općine nalazi općina Tomislavgrad (57.) s indeksom razvijenosti 0,69.

Općina Kupres (41.) i Grad Livno (47.) nalaze se u III grupi po razvijenosti s indeksom od 0,80 odnosno 0,76.

Tablica 26. Makro indikatori razvoja

MAKRO INDIKATORA RAZVOJA				Naziv : Hercegbosanska županija		
				Površina km ² : 4.934,1		
R.B.	OSNOVNI INDIKATORI RAZVOJA	indikator	2019	2021	2022	2023
1	INDEKS RAZVIJENOSTI (FBIH)	indeks	0,27	0,27	0,27	0,28
2	Stanovništvo	broj	80.004	78.596	77.795	77.249
3	Zaposlenih stanovnika	broj	10.906	10.956	11.235	11.293
		%	19.9%	20.4%	21.2 %	21,60%
4	Nezaposlenih stanovnika	broj	6.360	6.132	5.752	5.650
		%	38.3%	37.2%	34.2%	33.3%
5	Ostvarene investicije u nova stalna sredstva u mil. KM	iznos	44.3	45.7	166.8	
6	Broj poduzeća/1000 stanovnika	omjer/ broj	4.611	4.671	4.774	4.842
			57.6	59.4	61.4	62.7
7	Broj poslovnih subjekata	broj	3.574	3.629	3.763	3.838
8	Prosječna neto plaća u KM	iznos	890	942	1047	1.168
9	Broj učenika osnovnih i srednjih škola na tisuću stanovnika	broj	77	72	67	66
11	Broj stanovnika na 1 liječnik	omjer	800	721	794	840
12	Iznos realiziranih sredstava za prioritete iz razvojne strategije	iznos	12.499.767	10.494.306	10.916.533	15.957.902

8. Razvoj kapaciteta za upravljanje razvojem u Hercegbosanskoj županiji 2021-2027

Nastavak praćenja osnovnih razvojnih pokazatelja kao i primjena interno razvijenih alata koji prate i mjere postignuća u uspostavi sustava upravljanja razvojem kroz Alat za samoprocjenu na vrlo jednostavan i učinkovit način prati i unapređuje procese planiranja, praćenja i izvještavanja u Hercegbosanskoj županiji po pitanju razvojne strategije ali i planiranja i izvještavanja o radu tijela uprave u Hercegbosanskoj županiji. Alat za samoprocjenu služi za mjerenje uspostavljenosti sustava upravljanja razvojem u HBŽ, ali istovremeno daje mogućnost usporedbe s ostalim Županijama u FBiH po ovom pitanju.

Na početku procesa ozbiljnijeg strateškog planiranja imenovan je Tim za monitoring, dopunjen i 2022.godine novim članovima. Tim za monitoring sastaje se na kraju svake godine, procjenjuje napredak u svakom od 4 ciljanih područja uspostave sustava, sumira ocjene te prati pokazatelje kroz cjelokupno razdoblje provedbe.

Područja koja su ovim alatom praćena, kao i osnovne pokazatelje i pitanja na koja su bodovi dodjeljivani su:

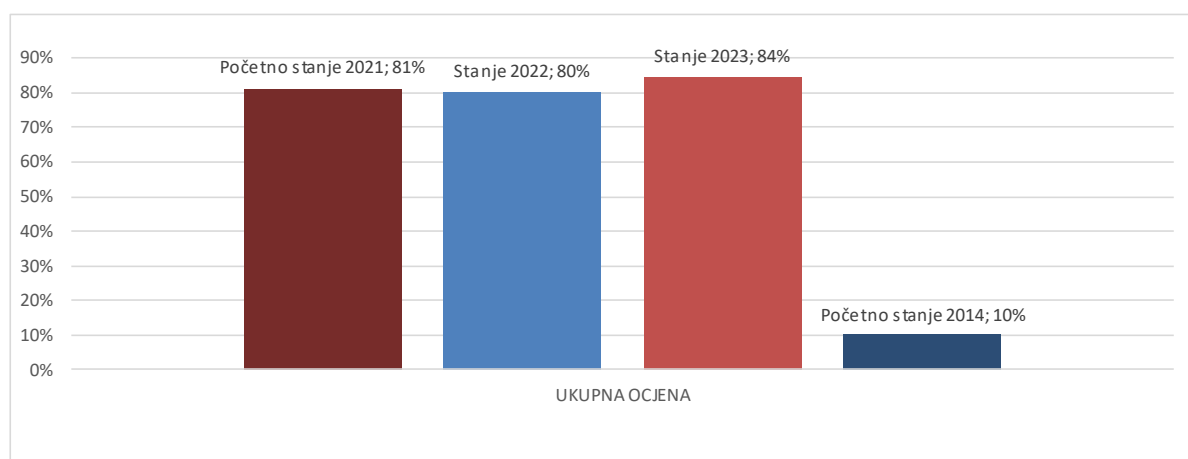
- A. Status strateških dokumenata kako i način njihove pripreme i donošenja,
- B. Implementacija strateškog dokumenta, izrada planova, praćenje indikatora,
- C. Strukture za upravljanje razvojem, ŽOR, Vijeće za razvoj,
- D. Izvještavanje , metodologije, procedure, Izvještaji o implementaciji i razvoju HBŽ.

Razvoj sustava planiranja i upravljanja razvojem Hercegbosanske županije, je sa početnih 10% u 2014. godini (procjena), narastao na 84% uspostavljenosti u 2023.godini, sa nekoliko uspona i padova, ovisno o rješenjima i praksama u pojedinim godinama.

Iz sljedeće tabele vidimo da će sljedeći korak u uspostavi sustava i učvršćivanja pozicije Jedinice za upravljanje biti veći naglasak na Izvještavanju te osvrtno na planirane i ostvarene ciljeve te na snažnijoj ulozi u programiranju te izvršavanju programa rada i akcijskih planova za provedbu Strategije.

PROCJENA STANJA PROCESA PLANIRANJA I UPRAVLJANJA RAZVOJEM KANTONA								
Hercegbosanska županija								
OBLAST	P R O G R E S							
	Početno stanje 2021	Stanje 2022		Stanje 2023		Početno stanje 2014		
A. Status strateških dokumenata	✓	80%	✓	80%	✓	93%	✗	20%
B. Implementacija strategije	✓	80%	✓	80%	✓	80%	✗	0%
C. Strukture za upravljanje razvojem	✓	89%	✓	86%	✓	89%	✗	22%
D. Izvještavanje	✓	78%	✓	78%	✓	72%	✗	0%
UKUPNA OCJENA		81%		80%		84%		10%

Također, potreban je daljnji rad i stavljanje formalnih struktura u njihovu punu funkciju razvojnog planiranja, sa svim predviđenim funkcijama i zadacima, jačanje kapaciteta te povezivanju razvojnog sa planiranjem rada tijela uprave i proračunskim i programskim planiranjem.

Slika 9. Uspostavljenost procesa planiranja u Hercegbosanskoj županiji u 2023. godini

Kako možemo vidjeti u sljedećoj tabeli urađenoj na temelju Upitnika za procjenu nivoa uspostavljenosti sustava, najveći i konstantan rast ostvaren je u području A. Status strateških dokumenata, gdje osim brige o integriranoj Strategiji, Jedinica za upravljanje preuzima i ulogu u sudjelovanju u izradi lokalnih Strategija kao i davanju mišljenja o vertikalnoj usuglašenosti te mišljenja o horizontalnoj usuglašenosti sa sektorskim Strategijama Vlade Hercegbosanske županije.

Što se tiče dijela D. Strukture za upravljanje razvojem, rast se odnosi na opremljenost jedinice za upravljanje razvojem (JURA) i rad ŽOR-a u pružanju savjetodavne i institucionalne podrške

provedbi Strategije razvoja te pokušaji profesionalizacije uloge članova i u ostalim razvojnim tijelima i programima, kroz izdvajanje naknade za rad u istim.

Dio B. Implementacija Strategije je na konstantnih 80 % uspostavljenosti zbog još uvijek ne prepoznatog uvezivanja sa planiranjem rada tijela uprave, DOB-om i PJI te se planovi institucija još uvijek u potpunosti na oslanjaju na Akcijske planove za provedbu Strategije razvoja.

Pad u dijelu D. Izvještavanje može se objasniti nepostojanjem Godišnjeg izvještaja o radu Vlade kao i činjenicom da Skupština nije razmatrala kvalitetu godišnjeg izvještaja.

Upitnik za procjenu nivoa uspostavljenosti sustava planiranja i upravljanja razvojem

Hercegbosanska županija

OBLAST	PITANJA	Datum procjene	O C J E N A (bodovi)		ZBROJ	PRAG	Prolazna Ocjena i %
			Županijski razvojni tim	Skupština županije			
A. Status strateških dokumenata	Kanton posjeduje važeću integriranu strategiju razvoja i ona adekvatno tretira sfere ekonomije, okoliša i društva;	Prosinac, 2023	3	3	28	16/50%	93%
	Strategija razvoja je izrađena uz aktivno uključivanje javnog, poslovnog i civilnog sektora te ima jasne veze sa strategijama razvoja na višim i nižim nivoima vlasti;		3	3			
	Strategija razvoja ima jasno postavljene indikatore praćenja i definirane odgovornosti za monitoring i evaluaciju;		3	3			
	Strategija razvoja ima realno planiran finansijski okvir;		3	3			
	Kanton posjeduje jednu ili više važećih sektorskih strategija razvoja koje su u skladu sa integriranom strategijom i/ili strategijama viših nivoa vlasti;		2	2			
B. Implementacija strategije	Plan implementacije 1+2 je pripremljen na osnovu integrirane strategije razvoja i usklađen sa dokumentom okvirnog budžeta, godišnjim budžetom, programom javnih investicija te dostupnim vanjskim izvorima;	Prosinac, 2023	3	3	24	16/50%	80%
	Regulativa i metodologija za planiranje, praćenje i izvještavanje je usvojena, a ista osigurava da se planovi rada ministarstava i drugih kantonalnih institucija zasnivaju na Planu implementacije Strategije;		2	2			
	Planovi rada kantonalnih ministarstava i drugih relevantnih kantonalnih institucija su pripremljeni i zasnivaju se na Planu implementacije Strategije;		1	1			
	Redovno se prati set indikatora relevantnih za praćenje ostvarenja definiranih strateških ciljeva i prioriteta;		3	3			
	Osigurano je redovno pružanje informacija i uputa o mogućnostima finansiranja projekata kao i stručna podrška u pripremi i provedbi prijedloga projekata;		3	3			
C. Strukture za upravljanje razvojem	Uspostavljena je i funkcionalna Jedinica za upravljanje razvojem kao formalna struktura sa jasnim zaduženjima i mandatom;	Prosinac, 2023	2	2	16	10/50%	89%
	Kantonalni odbor za razvoj i Partnerska grupa (ili Vijeće za razvoj kantona) pružaju potrebnu savjetodavnu i institucionalnu podršku u izradi i/ili provedbi Strategije razvoja i djelovanju Jedinice za upravljanje razvojem;		3	3			
	Premijer i Vlada kantona se aktivno i konstruktivno uključuju u najbitnije aktivnosti implementacije Strategije razvoja;		3	3			
D. Izvještavanje	Zvanično je usvojena jasna metodologija pripreme i procedure usvajanja (uključujući formate, odgovornosti, itd.) godišnjih izvještaja o Strategiji razvoja/razvoju kantona;	Prosinac, 2023	3	3	13	10/50%	72%
	Godišnji izvještaj o implementaciji Strategije razvoja (za prethodnu kalendarsku godinu) je pripremljen, usvojen od strane relevantnih struktura te predstavljen Vladi kantona, drugim zainteresiranim stranama i građanima (putem web stranice kantona);		2,7	2,3			
	Godišnji izvještaj o implementaciji razvojne strategije uključuje jasan osvrt na postignuće strateških ciljeva i prioriteta, sa pratećim indikatorima, te osvrt na kapacitete za implementaciju strategije		1	1			
no-procjena (od 1 do 3)			40,7	40,3	81	49/50%	84%

9. Zaključak

Kako što se može vidjeti iz pregleda provedbe Strategije razvoja Hercegbosanske županije za 2023. godinu, najveći broj projekata proveden je u cilju SC 2. Unapređenje društvene infrastrukture:21; slijedi SC 3. Moderna infrastruktura i očuvan okoliš sa 15 projekata, zatim slijedi SC 4. Integralni održivi razvoj sa ukupno 13 projekata, dok je na začelju SC 1. Ubrzan ekonomski razvoj sa 11 projekata, od čega 6 iz poljoprivrede, 4 iz razvoja poduzetničke infrastrukture, MSP i obrtništva, svega jedan proveden projekt u izvozu, transferu i razvoju tehnologija i niti jedan iz turizma. Za buduću implementaciju Strategije od iznimne je važnosti implementirani započetu „Bazu projektnih ideja“ sa pripadajućim opisima projektnih ideja koje će se aplicirati na otvorene javne pozive. Također je potrebno ove projekte započeti realizirati razvojnim sredstvima županijskog proračuna te posebno bitno izraditi i pripremiti svu potrebnu dokumentaciju kako bi isti mogli biti podržani iz drugih Fondova u kasnijim fazama.

Ukupna vrijednost provedenih projekata iznosi 15.957.902 KM, od čega SC 1 3.321.536 KM, SC2 7.901.973 KM, SC3 3.950.759 KM i za SC4 792.634 KM

Nadalje, od ukupno planiranih sredstava prema izvorima financiranja vlastita sredstva su realizirana u iznosu 13.390.740 KM , a drugi proračunski izvori 600.000 KM i EU fondovi 1.967.162 KM. Posebno je izražena i potreba jačanja ljudskih kapaciteta kao i razvoj financijskih mehanizama za privlačenje sredstava iz EU i drugih fondova.

Izveštaj o razvoju pokazuje pozitivne trendove u zapošljavanju, gospodarstvu i socijalnom sektoru te je kao i do sada evidentno ulaganje u infrastrukturu i novo stalna sredstva privatnih poduzeća u Županiji. I ovaj je sustav potrebno jačati znanjima o pripremi i provedbi projekata te mogućnostima apliciranja.

Kada govorimo o provedbi i sustavu razvoja u Hercegbosanskoj županiji, evidentno je već godinama unatrag da postoji i potreba za razvojem i uvođenjem novih programa za gospodarski razvoj kao i programa za financiranje projekata iz razvojne Strategije Hercegbosanske županije kao i za njih osigurati pripadajuća financijska sredstva u županijskom proračunu.

Također, potrebno je planirati i programe sufinanciranja kao i pred-financiranja projekata radi lakše i sigurnije provedbe, posebno za projekte koji se dijelom financiraju iz EU i donatorskih sredstava, kako bi se osiguralo vlastito (županijsko) sufinanciranje.